

УДК [621.39+654.1]:34

СУЛАЦЬКИЙ Д.В., кандидат юридичних наук, викладач кафедри спеціальної техніки, інформатики та інформаційних технологій факультету кримінальної міліції Донецького юридичного інституту МВС України

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ “ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНА ПОСЛУГА” В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Анотація. Про поняття “телекомунікаційна послуга” й уточнення його законодавчого визначення.

Ключові слова: інформаційне суспільство, сфера телекомунікацій, послуги зв'язку, інформаційне право та законодавство.

Аннотация. О понятии “телекоммуникационная услуга” и уточнении его законодательного определения.

Ключевые слова: информационное общество, сфера телекоммуникаций, услуги связи, информационное право и законодательство.

Summary. About the concept “telecommunication service” and improvement of its legal definition.

Keywords: informative society, sphere of telecommunications, communication service, informative right and legislation.

Постановка проблеми. Суспільний розвиток останнього десятиріччя демонструє безпрецедентну інтенсифікацію впливів телекомунікацій (електрозов'язку) на світовий соціум. Споживання телекомунікаційних послуг сьогодні не лише заміщує життєву необхідність безпосереднього спілкування між людьми, а й набуває статусу незамінного чинника повноцінного протікання процесів соціалізації, по суті поступово перетворюючись на домінуючий у планетарних масштабах різновид соціальної взаємодії. Узагальнюючи наявні закономірності, можна стверджувати, що нині відбувається глобальне перенесення соціальної й економічної активності індивідів у віртуальний простір, заснований на телекомунікаційному підґрунті. І цей штучний світ стає невід'ємною складовою сучасного суспільства, невід'ємною частиною сучасного навколишнього середовища.

Необхідно відмітити, що чинне законодавство “...у низці аспектів “відстає” від динаміки змін, що виникають у процесі розвитку інформаційного суспільства в Україні та світі. Через це багато елементів останнього існують поза правовим полем, не регулюються нормативними актами, що стримує його повноцінний розвиток. Досі відсутня значна частина... нормативно-правових актів, розробка та затвердження яких передбачена чинним законодавством. Запропоновані... проекти таких актів є здебільшого недосконалими і некоректними з точки зору відповідності діючому законодавству...”. В свою чергу, саме наявна юридична невизначеність і неузгодженість провокує “...суб'єктів інформаційних відносин до довільної інтерпретації законодавчих норм, створює ґрунт для зловживань та дезорганізації” [1].

Метою статті є аналіз визначень і сутності поняття “телекомунікаційна послуга”, закріплених у національному та європейському законодавстві, а також обґрунтування концепції вдосконалення відповідної правової дефініції в Україні.

Методологічну основу роботи складає діалектичний метод наукового пізнання соціально-правових і соціально-технічних явищ та процесів, а також контент-аналіз, порівняльно-правовий і деякі інші наукові методи, характерні для сучасної науки інформаційного права та правової інформатики.

Виклад основних положень. Насамперед, вважаємо за необхідне з'ясувати природу такого феномену як “телекомунікації”. Доречним буде звернутися до історії (онтології) розвитку “технологій об'єктивного вираження спілкування між людьми”, що сягає часів виникнення людства. До первинних комунікаційних засобів варто віднести мову у формі звуків, жестів. Пізніше вони доповнюються малярством (на скелях, у кам'яних печерах, корі дерев, полотні тощо), згодом виникає й письмо: літери, знаки, література. Серед перших способів передачі вказаних форм подання інформації на відстані можна виділити сигналізацію димом, боєм барабанів, прапорами, сонячним світлом або безпосередній обмін матеріальними носіями інформації (у вигляді людини-посланця чи листа на глиняній, дерев'яній або кам'яній табличці, папірусі, папері тощо). Подальше опанування законами природи, фізики ознаменовано розробленням і розповсюдженням більш досконалих електричних “інженерно-технічних технологій” віддаленої комунікації: телефону, телеграфу, радіо, телебачення тощо. “З часом електрифікація переросла в електронізацію, остання породила таке соціальне явище, як комп'ютеризація – впровадження електронно-обчислювальної (комп'ютерної) техніки та технологій у різні сфери соціальної діяльності, зокрема комунікації між людьми” [2, с. 16 – 17; 3, с. 395].

На нашу думку, сутність досліджуваної категорії на сучасному етапі науково-технічного розвитку достатньо точно розкривається в положеннях наступних правових норм:

1) “За принципами побудови глобальної інформаційної інфраструктури телекомунікації є її складовою, що забезпечує вільний рух інформації між її численними інформаційно-спеціалізованими складовими, такими як джерела і споживачі інформації, сховища та бази даних, переробники і розповсюджувачі інформації тощо” [4, розділ 4];

2) “Телекомунікації є невід'ємною частиною виробничої та соціальної інфраструктури України і призначені для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, органів державної влади в телекомунікаційних послугах” [5, ч. 2 ст. 3].

Порушене питання можна також доповнити законодавчим розумінням “електронної комунікації” в Європейському Союзі, що “означає будь-яку інформацію, якою обмінюються або передають між обмеженою кількістю сторін шляхом публічно доступних послуг електронних комунікацій. Це не включає будь-яку інформацію, яка передається як частина послуги телерадіомовлення для аудиторії через мережу електронних комунікацій за виключенням тих випадків, коли інформація може мати відношення до абонента або користувача, яких можна ідентифікувати, які отримують інформацію” [6, п. d ч. 2 ст. 2].

Враховуюче викладене, цілком поміркованим і прийнятним, на наше переконання, постає наступне вітчизняне нормативно-правове визначення: “телекомунікації (електрозв'язок) – передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних або інших електромагнітних системах” [5, ч. 1 ст. 1].

Разом із тим, у контексті тематики даної статті виникає потреба визначення поняття “телекомунікаційна послуга”. Сутність указаної категорії розкривається в наступних нормах чинного законодавства України:

1) “послуга – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб” [7, п. 13 ч. 1 ст. 1];

2) “послуга – результат економічної діяльності, яка не створює товар, але продається та купується під час торговельних операцій” [8, ст. 1];

3) “телекомунікаційна послуга – продукт діяльності оператора та/або провайдера телекомунікацій, спрямований на задоволення потреб споживачів у сфері телекомунікацій” [5, ч. 1 ст. 1].

Необхідно зауважити, що зміст останньої дефініції нам вважається певним чином абстрактним у зв'язку із застосуванням законодавчо не визначених формулювань “продукту діяльності” та “потреб споживачів у сфері телекомунікацій”.

Отже, спробуємо виявити ключові положення загальноєвропейських юридичних тлумачень телекомунікаційних послуг:

1) під ними розуміються послуги, що звичайно постачаються за певну плату, “...які полягають повністю або головним чином у передачі сигналів по електронних комунікаційних мережах” [9, п. “с” ч. 1 ст. 2; 10, п. 3 ч. 1 ст. 1];

2) ними не охоплюються “...послуги, що надаються або здійснюються поза редакторським наглядом змісту...” з боку споживача: “продаж пакетів із звуковим або телевізійним змістом мовлення”, “постачання змісту, оснований на технології WWW”, “фінансові послуги та певні послуги інформаційного суспільства” тощо [9, п. “с” ч. 1 ст. 2; 10, п. 3 ч. 1 ст. 1; 11]. “Однак, у випадках, коли окремих абонент або користувач може бути ідентифікований при отриманні такої інформації, наприклад, з послугами відео-на-запит, передана інформація входить до значення комунікації...” [6, абз. 16].

Таким чином, у законодавчу практику Європейського Союзу впроваджено принцип чіткого “розмежування між регулюванням передачі (*телекомунікаційних послуг* – Д.С.) та регулюванням змісту (*інформаційних послуг* – Д.С.)”, який знайшов закріплення в офіційному визначенні телекомунікаційної послуги [9, п. “с” ч. 1 ст. 2; 10, п. 3 ч. 1 ст. 1].

Повертаючись до вибору найбільш точної законодавчої дефініції досліджуваного терміну, потрібно відзначити, що в процесі проведеного аналізу вітчизняної нормативно-правової бази виявлено відсутність норм щодо безпосередньої конкретизації вищевказаних “абстрактних” складових легітимізованого в Україні визначення телекомунікаційної послуги. Зауважимо, що ця ситуація якнайкраще ілюструє загальновідому як технічним фахівцям, так і правознавцям проблему термінології у сфері телекомунікацій [12, с. 70 – 71]. Побіжно з цього приводу слід навести й іншу позицію. Так, на думку окремих дослідників, законодавча “розмитість” указаних категорій розширює “сфери діяльності” відповідних правових норм, що “...дає можливість захистити певні інтереси суб'єктів інформаційних правовідносин, які можуть виникнути у майбутньому” [13, с. 12 – 13].

У свою чергу, на наше глибоке переконання, належне правове регулювання передусім вимагає однозначності правових норм. З метою розроблення оптимальної дефініції телекомунікаційної послуги, на наш погляд, необхідно звернутися до організаційних і технічних аспектів її надання. Водночас, у межах окремої статті неможливо розглянути весь перелік існуючих на сьогодні послуг електрозв'язку та технологій, за допомогою яких вони здійснюються [14 – 16]. Потрібно враховувати й стрімкий технологічний прогрес, і процеси конвергенції в інформаційно-телекомунікаційній сфері, що супроводжуються розробкою та впровадженням нових продуктів [16 – 18].

Вирішення вказаної проблеми ми бачимо у виділенні для опрацювання найбільш поширених і загальнодоступних сучасних телекомунікаційних послуг та подальшому розв'язанні на цьому підґрунті заявленої у роботі мети. І в цій площині логічно скористатися результатами наших попередніх досліджень [19; 20]. У них на основі міждисциплінарного вивчення мереж електрозв'язку в аспекті їх побудови та функціонування обґрунтовується доцільність зосередження основної уваги на системах рухомого (мобільного) телефонного зв'язку на базі радіотехнологій (так званих “мереж стільникового радіозв'язку”). Наразі на сьогоднішній день ці мережі у найбільш інноваційний, доцільний і перспективний у технічному плані спосіб реалізують усі максимально поширені, доступні та затребувані на споживчому рівні в глобальних масштабах телекомунікаційні послуги [19, с. 45 – 46; 20, с. 24 – 25].

Висновки.

По-перше, оптимальна дефініція телекомунікаційної послуги не може ввібрати відмінності всіх наявних на теперішній час або ж потенційно можливих технологій у зв'язку з надзвичайною динамічністю їх розвитку та нестійкою природою відповідних атрибутів. Зараз особливо явно простежується загальна тенденція щодо підвищення рентабельності “мобільних телекомунікацій” за рахунок стрімкого впровадження новітніх продуктів. Наявність конкуренції в даному сегменті ринку вимагає постійного зниження тарифів на “базовий пакет послуг”, що в нинішніх умовах уже не може компенсуватися виключно за рахунок сталого розширення абонентської бази, як це відбувалося донедавна. Водночас, як зауважують експерти, зазначені нововведення переважно є лише розширенням або модифікацією “стандартних послуг”. Вони в основному базуються не на докорінній модернізації відповідних мереж, а на процесах конвергенції технологій у сфері телекомунікацій [14, с. 98 – 100; 17; 18]. Загалом, ґрунтовний аналіз новацій на світовому та національному ринках електрозв'язку дозволяє дійти висновку про незначну ймовірність широкого впровадження принципово нових телекомунікаційних послуг у найближчому майбутньому, до котрих, на нашу думку, можна віднести передавання та приймання запахів або ж, наприклад, обмін людськими почуттями та думками тощо. Вірогідно можна прогнозувати лише суттєве зростання якості наявних зараз типів послуг електрозв'язку з одночасним істотним зниженням їх собівартості [15, с. 245 – 257; 16, р. 20 – 21].

По-друге, для розроблення універсального тлумачення телекомунікаційної послуги цілком достатньо характеристики лише розглянутих, так би мовити, “базових” різновидів послуг, на принципах яких і відбуватиметься подальший технологічний прогрес [19, с. 46; 20, с. 25]. Задля аргументації сформульованої позиції нагадаємо, що за своєю природою телекомунікації забезпечують циркуляцію потоків інформації по різноманітних мережах (системах) електрозв'язку між споживачами (абонентами). Причому, в сучасних умовах указаний інформаційний обмін зазвичай здійснюється у формі даних. Останні, після певних трансформацій у кінцевому (термінальному) обладнанні, відтворюються для сприйняття споживачем в якості “поданих у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб” відомостей [5, ч. 1 ст. 1; 21, с. 15 – 16]. На нашу думку, саме варіант подання цих кінцевих відомостей, тобто по суті *форма повідомлення*, визначає ключові відмінності між телекомунікаційними послугами, загальним призначенням яких завжди залишатиметься “передавання, випромінювання та/або приймання” інформації – *змісту повідомлення*. І саме такий підхід повинен знайти своє відображення й закріплення у національному законодавстві з питань регулювання діяльності у сфері телекомунікацій, як це зроблено в Європейському Союзі.

Використана література

1. Дотримання інформаційних прав і свобод українських громадян: нормативно-правове забезпечення і регулятивні важелі : аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку / С.Л. Гнатюк. – Режим доступу : [//www.niss.gov.ua/Monitor/May2010/01.htm](http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2010/01.htm)
2. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / [В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.] ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
3. Фример К. Як спливає час : від епохи промислових революцій до інформаційної революції / К. Фример, Ф. Лука ; [пер. з англ. Р. Ткачука]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 510 с.
4. Концепція розвитку телекомунікацій в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.06 р. № 316-р. – Режим доступу : [//www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=316-2006-%F0&p=1247747516744013](http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=316-2006-%F0&p=1247747516744013)

5. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.03 р. № 1280-IV. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1280-15&p=1274788268993388](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1280-15&p=1274788268993388)
6. Про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій : Директива Європейського Парламенту та Ради від 12.07.02 р. № 2002/58/ЄС. – Режим доступу : [//www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/58_Ukr_Sekretnist.pdf](http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/58_Ukr_Sekretnist.pdf)
7. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.91 р. № 1023-XII. – Режим доступу : [//www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1023-12&p=1269284340622702](http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1023-12&p=1269284340622702)
8. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності : Закон України від 01.12.05 р. № 3164-IV. – Режим доступу : [//www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3164-15&p=1282551389811708](http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3164-15&p=1282551389811708)
9. Про спільні правові рамки для електронних комунікаційних мереж та послуг : Директива Європейського Парламенту та Ради від 07.03.02 р. № 2002/21/ЄС. – Режим доступу : [//www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/directive_2002_21_ramkova.pdf](http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/directive_2002_21_ramkova.pdf)
10. Щодо конкуренції на ринках електронних комунікаційних мереж та послуг в цій сфері : Директива Комісії Європейських Спільнот від 16.09.02 р. № 2002/77/ЄС. – Режим доступу : [//www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/77_Ukr_Competition.pdf](http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/77_Ukr_Competition.pdf)
11. Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку : Директива Європейського Парламенту та Ради від 08.06.00 р. № 2000/31/ЄС. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_224&p=274788268993388](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_224&p=274788268993388)
12. Волков Ю.В. Правовые подходы к решению проблемы терминологии в электросвязи / Ю.В. Волков // Вестник связи. – 2006. – № 4. – С. 69 – 71.
13. Кісілевич-Чорнойван О.М. Інформаційна безпека та міжнародна інформаційна безпека: проблема визначення понять / О.М. Кісілевич-Чорнойван // Юриспруденція : теорія і практика : науковий журнал. – 2009. – № 8. – С. 11 – 19.
14. Гилка У.Л. Особливості конкуренції на ринку послуг телекомунікацій / У.Л. Гилка // Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку. – 2009. – № 3 (11). – С. 95 – 103.
15. Гольдштейн Б.С. Сети связи : учебник для ВУЗов / Б.С. Гольдштейн, Н.А. Соколов, Г.Г. Яновский. – Санкт-Петербург : БХВ-Санкт-Петербург, 2010. – 400 с.
16. 3G Mobile Licensing Policy: From GSM To IMT-2000 / International Telecommunication Union. – 2011. – 50 р. – Режим доступу : [//www.itu.int/osg/spu/ni/3G/casestudies/GSM-FINAL.pdf](http://www.itu.int/osg/spu/ni/3G/casestudies/GSM-FINAL.pdf)
17. Соколов Н. А. Процессы конвергенции, интеграции и консолидации в современной телекоммуникационной системе / Н. А. Соколов // Connect! Мир связи. – 2007. – № 10. – Режим доступу : [//www.niits.ru/public/2007/2007-044.pdf](http://www.niits.ru/public/2007/2007-044.pdf)
18. Зарубин А. А. Чем заполнить “трубу”? / А. А. Зарубин // Connect! Мир связи. – 2008. – № 1. – Режим доступу : [//www.niits.ru/public/2008/2008-005.swf](http://www.niits.ru/public/2008/2008-005.swf)
19. Сулацький Д.В. Визначення особливостей, змісту та значення відомостей щодо наданих телекомунікаційних послуг : організаційно-правовий аспект / Д.В. Сулацький // Правова інформатика. – 2008. – № 4(20). – С. 23 – 31.
20. Сулацький Д.В. Відомості щодо наданих телекомунікаційних послуг як предмет інформаційної безпеки людини / Д.В. Сулацький // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26-27 листопада 2009 р.) ; ред. кол. : О.М. Джужа, В.О. Хорошко, Ю.Ю. Орлов та ін. – К. : КНУВС, 2009. – С. 45 – 48.
21. Козинкин В. А. Использование в расследовании преступлений информации, обнаруживаемой в средствах сотовых систем подвижной связи : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.А. Козинкин. – М. : Московский ун-т МВД России, 2009. – 27 с.